

באר התורה / הג"ר יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים**פרשת עקב - אבות פרק ה משנה י****ארבע מדות באדם**

אבות (פ"ה מ"י) ארבע מדות באדם האומר שלי שלי ושליך שלך זו מדה בינונית ויש אומרים זו מדת סדום, שלי שלך ושליך שלי עם הארץ, שלי שלך ושליך שלך חסיד, שלי שלי ושליך שלי רשע, עכ"ל.

א-

ברע"ב (שם) **שלי שלי ושליך שלך** - איני רוצה להנותך, והלואי שלא תהנה אותי: **ויש אומרים זו מדת סדום** - קרוב הדבר לבוא לידי מדת סדום. שמתוך שהוא רגיל בכך, אפילו בדבר שחבירו נהנה והוא אינו חסר לא ירצה להנות את חבירו, וזו היתה מדת סדום שהיו מתכוונים לכלות הרגל מביניהם, ואף על פי שהיתה הארץ רחבת ידים לפנייהם ולא היו חסרים כלום: **שלי שלך ושליך שלי עם הארץ** - שנהנה ומהנה בשוה, וזהו ישובה של הארץ, אבל אינו יודע קרא דכתיב "ושונו מתנות יחיה" (משלי טו כז). וזהו לשון עם הארץ האמור בכל מקום, שרוצה בתקונה של הארץ אבל אין בו חכמה להבדיל בתקונין הראויין: **שלי שלך ושליך שלך** - מהנה את הבריות מנכסיו, והוא אינו נהנה מאחרים: **חסיד** - שעושה לפניו משורת הדין, עכ"ל.

ב-

ובתוס' יום טוב (שם) **ארבע מדות באדם האומר שלי שלי וכו' - לא בנותני צדקה איירינן דהנהו מתניין לקמן מ"ג אלא בהנאה דעלמא: ושליך שלי עם הארץ** - פי ה"ר"ב וזהו ישובה של הארץ ודוקא שהוא רוצה להנות מנכסי אחרים מדעתן. דאילו שלא מדעתן אף על פי שרוצה גם להנותם. הוא גזלן גמור ואין לך רשע גדול מזה ולא דברו חז"ל אלא בדעות ולא דברו על הגנב והגזלן שהוא רשע מד"ש בשם הרמ"ה ז"ל: **שלי שלך ושליך שלך חסיד** - לא שמבזבז כל אשר לו שהרי אמרו (כתובות נ א) המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שלא יבזבז יותר מדאי ויהיה הוא בהכרח מוטל על הבריות אלא במוותר כפי הראוי איירינן. דרך חיים, עכ"ל.

ג-

בפי' רבינו יונה (שם) ארבע מדות וכו' שלי שלי ושליך שלך וכו' - אינו נדיב לב והוא טוב ששונא מתנות וקשה שאיך יאמרו שזו מדה בינונית והלא המונע עצמו מליתן צדקה רשע גמור הוא ובשלמא למ"ד שהוא מדת סדום אתי שפיר כמו שנאמר "הנה זה היה עון סדום אחותך וגוי ויד עני ואביון לא החזיקה" (יחזקאל טו מט) אלא הכא מייירי בנותן צדקה מיראת ה' אך בטבעו הוא כילי ולכן אח"כ שמחזיק עני ואביון מה לנו ולטבעו המדה עצמה בינונית היא וי"א כי מדת סדום היא ושרשו רע מאד כיון שבטבעו הוא כילי אבל אם אינו מחזיק יד עני ואביון כלל בזה כולי עלמא מודו דרשע גמור הוא וזו מדת סדום. שלי שלך ושליך שלי עם הארץ. מפני שזה רוצה בתיקון העולם נקרא עם הארץ שרוצה ליקח וליתן כי בזה מתרבה האהבה ביניהם ואף שהיא מדה טובה לתיקון העולם לא מחכמה היא זאת כי שונא מתנות יחיה והמדה הטובה ליתן ושלא ליקח, עכ"ל.

ד-

ובפי' היעב"ץ (שם) ארבע מדות באדם וכו'. **כתב ר"י ז"ל יש להקשות** איך נחלקו חכמים במדות וכולם יודעים אותם והם בהם, והנביא אומר בפירוש כי מניעת הצדקה מדת סדום היא, "הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם וגוי ויד עני ואביון לא החזיקה" (יחזקאל טו מט). **אלא ודאי לא נחלקו אלא במדה לבד**, שנותן צדקה כדי חיובו מתוך היראה אף בטבעו הוא כילי, ואחר שמחזיק יד עני ואביון מה לנו ולטבעו המדה בינונית היא: ויש אומרים המדה בעצמה מדת סדום היא ושרשה רע עד תהיה לו מדת הוותרנות, עכ"ל.

ה-

ומה יעשה האדם ויתרחק מהמדה הרעה הזאת, ירבה לתת עד שוב לו טבע שני. ודע כי סימן הנדיב שיתן בשמחה, הוא אמרו "נתון נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו" (ראה טו ז). ויסבול שיהיה צווי או הודעה לבד, כמו "ולא יחלל את מקדש אלהיו" (אמור כא יב), יאמר תן הרבה פעמים ותקנה מדת הנדיבות עד לא ירע לבבך. אמר שלמה המלך ע"ה "מתן אדם ירחיב לו" (משלי יח טו), שיעשנו רחב לב ועם המעולים והחשובים יתחשב, עכ"ל.

ו-

בספר מרכבת המשנה לר"י אלאשקר (שם) הנה הקושיא היא מבוארת היאך יכול מחלקת בין החכמים דבר שהוא מבואר, והוא גנות גדול, והוא שאינו רוצה ליהנות לשום אדם. **וכבר נתעורר ה"ר יונה ז"ל בזאת הקושיא. ותייך אותה בזה האופן**, והוא שאין המחלקת שלהם במי שאינו רוצה ליתן צדקה, ולא יהנה לשום אדם מממונו, שהרי הכתוב צווח על זאת המדה, "הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם וגוי ויד עני ואביון לא החזיקה" (יחזקאל טו מט), והיאך אפשר שיאמר החכם זו מדה בינונית. אמנם

המחלקת בטבע ובמוג האנשים. והוא שאדם אחד בטבעו כילי בתכלית הכליות, אמנם יתן הצדקה אשר היא מחויבת עליו בהכרח. אמנם הטבע שלו כילי, שאומר על כל דבר שלי ושליך שלך.

ועל כן בא זה השלם ואמר, כל עוד שזה האיש נוטה כפי מה שנתחייב, אעפ"י שנתן אותו על לבו, אין לנו לחקור על טבעו. על כן קרא זאת המדה בינונית, אשר אין בה לא רע ולא טוב, אשר הם הקצוות. **בא הא' ואמר** זה הטבע והמוג הוא של סדום, שמצד מזגם הרע לא היו רוצים שיהנו שום אדם, וזה האיש אעפ"י שנותן צדקה כל עוד שהיה על צד ההכרח אינה [צדקה] כלל.

וי"מ שזכר בכאן ארבע מדות, השנים המשובחים, אמנם האחד משובח מחבירו והיא מדת חסידות, ומדת עם הארץ אשר הוא בקי ביישוב העולם, ורוצה שיהנו האנשים קצתם מקצתם, וזה יביא האדם לאהוב אותו האנשים והם אהובים לו.

והפך החסיד הוא הרשע, והפך עם הארץ כפי דעת החכם הא' הוא הבינוני לפי דעתו, שעם היות שיקרא רשע, אינו רשע גמור כמו האדם האומר שלי שלי ושליך שלי. **בא האחר ואמר**, ג"כ זה האיש יקרא רשע גמור כל עוד שאינו רוצה ליהנות לשום אדם, לפי שזהו עון סדום שנאמר בהם "רעים וחטאים" (וירא יג ג). וכו' עכ"ל.

ובספר עבודת ישראל (ליקוטים שם) ארבע מדות באדם שלי שלי ושליך שלך זו מדה בינונית, ויש אומרים זו מדת סדום. **נראה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי**, דגם לדעה הראשונה היא מדת סדום כשאינו מהנה לעניים מנכסיו באומר שלי שלי מה לי להפריז ממוני על חנם, ודאי היא מדת סדום. אמנם דעה קמייתא מייירי בהנהגות העולם בענייני משא ומתן לכל אדם, דזה היא מדה בינונית.

והיש אומרים מדברים עבור העניים ובודאי הוא מדת סדום. והיינו כי צריך האדם לידע נאמנה, שכל מה שיש לו מעושר והחכמה ושאר המעלות, הכל הוא מכוחו יתברך שמו וכי הוא הנותן כח לעשות חיל, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה "ומידך נתנו לך" (דברי הימים א' כט יד), וכמבואר במקום אחר באורך. מה שאין כן אנשי סדום היו בלתי מאמינים והיו כופרין מציאות הבורא בעולמו, ולזה לא היו מניחים שום עני ליהנות מהם. ומלת סדום רומז על הרשעות שבהם כמו שאמר הכתוב "ואנשי העיר אנשי סדום" (וירא יט ד), **פירש רש"י כלומר אנשי רשע**.

נמצא סדום ורשע הם דבר אחד, כמו רשע שאותיות ר"ע מקיפין וסובבין להשי' שבתוכם, באשר שעדיין אינו רע גמור שנרמז בו עוד ש' שהיא מרמזת (חסר ועיין לקמן סוף משנה י"ג ותבין) הקדושים. **אבל רע הוא גרוע ממנו והוא רע לבד**. כמו שאמר הכתוב "הוי לרשע רע" (ישעיה ג יא), רצה לומר כשנעשה רע והוא כי גמול ידיו יעשה לו להתהפך לרע גמור.

וכן סדום אותיות ס"ם, שהוא רומז להיצר הרע המסמא עיני אדם שלא להשיג על מציאות הבורא יתברך בעולם, והאותיות ס"ם סובבים לאות ד' שבתוכם, כי הדי' רומז כנ"ל, רצה לומר שהאדם דל ועני ואין בו שום דבר מבלי כח הבורא יתברך. וזהו ס"ם ד' שמסמא אותן מן הדל"ית, אשר יחשוב כוחו ועוצם ידו עשה לי את כל החיל הזה (חסר):

שלי שלך ושליך שלך חסיד, שלי שלי ושליך שלי רשע וכו'. היינו שלי הוא, מה שיעשה האדם לצורך גופו כמו האכילה והשתיה והשינה. והוא אומר שלי, רצה לומר אף הדברים שעושה לצורך גופו הוא גם כן לשם שמים, ותמיד בכל מעשיו עושה הכל לכבוד הבורא יתברך, ומכל שכן בתורה ותפילה, וזה שלך גם כן שלך הוא חסיד.

מה שאין כן האומר שלי שלי, כשעוסק בצרכי גופו כמו האכילה והשתיה שוכח בה' וממלא כריסו לבד, וגם שלך שלי שחומס הכל מאתו יתברך כביכול ואינו עושה שום דבר לשם שמים, הוא רשע, עכ"ל.

ז-

בספר רוח חיים (שם) שלי שלך ושליך שלי עם הארץ. רצה לומר דבני נח גם כן נצטוו על הדינים, כמאמר חכמינו זכרונם לברכה (סנהדרין ט א) רק לא ניתן להם תורה בזה איך ומה, רק מה שהשכל גזור. ואם הם עושים היפך השכל הם היו חייבים מיתה. וזה המדה לבני נח, **אבל ישראל נצטוו על פי התורה כל דין בפרט**, וכמו שכתוב "מגיד וגוי חוקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן" וגוי' (תהלים קמו טו). כי לבני נח נמסר רק אל שכלם. והנה עם הארץ מישראל שמתנהג בדינים על פי השכל ולא על פי התורה, יכול להיות על פי התורה להיפך, דהיינו שלך שלי ולפעמים שלי שלך, עכ"ל.